

Лекційне заняття № 10

Тема «Екологічне право України. Права та обов'язки громадян у сфері охорони довкілля»

План проведення заняття

1. Поняття екологічного права, його принципи та джерела
2. Права громадян: доступ до інформації, громадські слухання та ОВД
3. Міжнародні екологічні угоди та глобальна кліматична політика
4. Механізми міжнародного контролю за транскордонним забрудненням від транспорту

1. Поняття екологічного права, його принципи та джерела

Будь-яка діяльність людини впливає на природу. Щоб цей вплив не знищив планету і саму людину, держава створила потужний регуляторний інструмент — **екологічне право України**.

Якщо дати академічне визначення, то *екологічне право* — це *самостійна галузь права, яка регулює суспільні відносини у сфері взаємодії суспільства і природи з метою збереження довкілля, забезпечення екологічної безпеки та захисту прав громадян на здорове середовище*. Для менеджера це звід правил гри: що можна робити з природними ресурсами, як законно побудувати об'єкт, які документи потрібні для підприємства і за що доведеться платити штрафи.

Ця галузь базується на фундаментальних **принципах**:

- **Пріоритет екологічної безпеки**: якщо якийсь бізнес-проект загрожує життю чи здоров'ю людей або несе непоправну шкоду природі, економічна вигода відходить на другий план.

- **Гарантування прав громадян на безпечне довкілля**.

- **Платність спеціального використання природних ресурсів**: взяв воду з річки для заводу, викинув відходи чи забруднюєш повітря — платиш податки та збори.

- **Гласність та участь громадськості**: екологічні рішення не приймаються «за зачиненими дверима».

Джерела екологічного права — це ті нормативні документи, де записані ці правила. Ієрархія традиційна: починаючи від Конституції України, законів, постанов Кабінету Міністрів і закінчуючи міжнародними договорами, які ратифікувала наша країна.

2. Права громадян: доступ до інформації, громадські слухання та ОВД

Сучасний менеджмент неможливий без прозорості (Public Relations* та ESG**-стандартів). Українське законодавство дає громадянам потужні важелі впливу на процеси прийняття рішень.

Право на отримання екологічної інформації: будь-який громадянин або громадська організація має право запитати в державних органів чи підприємств інформацію про стан повітря, води, рівень забруднення тощо. Приховування таких даних карається законом.

Участь у громадських слуханнях: якщо десь планується будівництво заводу, автостради чи великого складу, обов'язково проводяться громадські обговорення. Думка місцевої громади має значення.

Участь в ОВД (оцінці впливу на довкілля): це ключова європейська процедура, закріплена спеціальним Законом України «Про оцінку впливу на довкілля». Жодне

підприємство, яке потенційно небезпечне для екології (будь то хімічний завод, велика агроферма чи кар'єр), не має права отримати дозвіл на роботу без проходження процедури ОВД. У межах ОВД компанія зобов'язана детально розписати, який вплив вона матиме на повітря, воду, ґрунти, і пройти громадське обговорення. Для менеджера це означає необхідність закладати час та ресурси на екологічні експертизи ще на етапі планування бізнесу.

***Public Relations (PR / зв'язки з громадськістю)** — це професійна діяльність зі створення та підтримки позитивного іміджу компанії, бренду чи організації в суспільстві. PR відповідає за комунікацію з клієнтами, партнерами та медіа, щоб сформувати довіру та репутацію.

****ESG-стандарт (Environmental, Social, Governance / Екологічне, соціальне та корпоративне управління)** — це сучасні критерії оцінки бізнесу, які виходять за межі звичайного прибутку. Вони показують, наскільки компанія піклується про довкілля (E), людей і суспільство (S) та наскільки прозоро й чесно керується (G). Сьогодні це головний мірило «екологічності» та соціальної відповідальності бізнесу для інвесторів.

3. Міжнародні екологічні угоди та глобальна кліматична політика

Екологія не має державних кордонів: викиди вуглекислого газу в одній точці планети неминуче змінюють клімат усюди. Сучасний менеджмент будується на розумінні глобальних домовленостей, адже вони безпосередньо впливають на правила ведення бізнесу, експорт і податки.

Ось ключові міжнародні екологічні угоди, які формують глобальну кліматичну політику:

Паризька угода (2015 рік): Це фундаментальний документ ООН, до якого приєдналася і Україна. Головна мета угоди — утримати глобальне потепління в межах 1,5–2°C порівняно з доіндустріальним періодом. Для бізнесу це означає поступову відмову від викопного палива, перехід на зелену енергію та жорстку звітності щодо викидів.

Котський протокол та Кіотський протокол (історія і розвиток ринків вуглецю): Це попередні історичні етапи, які вперше запровадили поняття «вуглецевих одиниць» і квот на викиди. Саме звідси бере початок сучасна торгівля викидами, коли компанії можуть купувати чи продавати право на забруднення.

Європейський зелений курс (European Green Deal) та механізм CBAM: Хоча це стратегія ЄС, вона є критично важливою для України як торговельного партнера. У межах Зеленого курсу Європа запровадила **CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism)** — вуглецевий податок на імпорт. Якщо українське підприємство (наприклад, у сфері металургії, цементної промисловості чи хімії) виробляє продукцію з високим вуглецевим слідом, під час експорту до ЄС воно сплачуватиме додатковий збір. Без адаптації під ці стандарти український бізнес втрачає європейські ринки.

Конвенція про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті (Конвенція Еспо): Ця угода зобов'язує держави оцінювати вплив господарської діяльності на довкілля *ще до того, як почати будівництво*, якщо цей об'єкт може негативно вплинути на сусідню країну. Наприклад, будівництво великого заводу чи греблі біля кордону обов'язково погоджується з сусідніми державами.

Кігалійська поправка до Монреальського протоколу: Регулює поступове скорочення виробництва та споживання гідрофторвуглеців (речовин, які використовуються в кондиціонерах, холодильному обладнанні та логістичних рефрижераторах), оскільки вони руйнують озоновий шар і посилюють парниковий ефект.

4. Механізми міжнародного контролю за транскордонним забрудненням від транспорту

Транспортний сектор є одним із найбільших джерел навантаження на довкілля. Логістика, вантажні та пасажирські перевезення забезпечують економіку рухом, але водночас викидають в атмосферу мільйони тонн парникових газів, оксидів азоту, сірки та дрібнодисперсного пилу.

Коли транспорт перетинає державні кордони (наприклад, українська фура їде до країн Європейського Союзу), він підпадає під жорстку систему **міжнародного та національного екологічного контролю**. Для сучасного менеджера з логістики чи керівника транспортного підприємства розуміння цих механізмів — це питання виживання бізнесу.

- **Екологічні стандарти двигунів (Система «Євро»)**

Головний інструмент технічного контролю на міжнародному рівні — це екологічні норми викидів для транспортних засобів (стандарти **Євро-5, Євро-6** та новіші).

- **Як це працює:** Міжнародні угоди та національні законодавства забороняють експлуатацію або в'їзд на територію певних країн (особливо ЄС) комерційного транспорту, який не відповідає чинним екокласам.

- **Управлінський аспект:** Транспортні компанії змушені постійно оновлювати автопарк. Машина нижчого екологічного класу просто не отримає дозволу на міжнародний рейси (дозволів «ЄКМТ» або двосторонніх дозволів), або ж власник платитиме величезні екологічні збори та мита, що робить перевезення економічно збитковим.

- **Конвенція OECD та Женевська конвенція про транскордонне забруднення повітря**

На макрорівні діє **Женевська конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані** (1979 рік) разом із протоколами до неї (зокрема, щодо обмеження викидів оксидів азоту, важких металів та стійких органічних забруднювачів).

- **Суть механізму:** Викиди від автомобілів чи поїздів у прикордонних регіонах підхоплюються вітрами та переносяться на територію сусідніх країн, завдаючи шкоди їхнім екосистемам (наприклад, кислотні дощі).

- **Контроль:** Держави-учасниці зобов'язані вести державний кадастр викидів від пересувних джерел (транспорту) та звітувати перед міжнародними інституціями про скорочення загальних обсягів забруднення.

- **Зелена логістика та вуглецеве регулювання (СВАМ* і логістичні ланцюги)**

Сьогодні контроль переходить від простої перевірки вихлопних труб до тотального розрахунку **вуглецевого сліду** всієї логістичної операції.

- **Логістика як джерело викидів Score 3**:** Великі міжнародні корпорації, обираючи транспортного партнера, вимагають звітності про те, скільки палива спалюється і скільки CO₂ викидається на кілометр пробігу.

- **Екологічні податки та платні дороги:** У багатьох країнах Європи вартість проїзду платною дорогою або тунелем напряму залежить від екологічності двигуна (наприклад, електромобілі платять мінімальні збори або їздять безкоштовно, тоді як дизельні фури — за максимальним тарифом).

* **CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism)** або **Прикордонний вуглецевий коригувальний механізм** — це спеціальний екологічний податок (або збір), який Європейський Союз запроваджує на імпорт певних товарів із країн, де немає такого жорсткого регулювання викидів CO₂, як у ЄС.

** **Score 3 (Ланцюг постачання та споживання):** Усі інші непрямі викиди, пов'язані з діяльністю компанії, але які контролюються іншими учасниками.

- **Інструменти екологічного менеджменту на транспорті**

Щоб успішно працювати в умовах міжнародного контролю, сучасні менеджери впроваджують:

1. **Моніторинг парку в реальному часі:** Використання GPS-трекерів та телематики для оптимізації маршрутів, уникнення заторів (які збільшують викиди на холостому ході) та контролю стилю водіння водія (економічне водіння знижує витрату пального).

2. **Диверсифікація видів транспорту (Мультимодальність):** Перенаправлення вантажів з менш екологічних автомобільних перевезень на залізничний або водний транспорт, який має значно менший вуглецевий слід на тонно-кілометр.

3. **Електрифікація та альтернативне паливо:** Перехід на гібриди, електромобілі для міської логістики або використання біопалива та водневих двигунів.